

Rozdílné světadíly, rozdílné koncepty. Nad analýzou Masarykovy Nové Evropy

Different continents, different concepts. An analysis of Masaryk's New Europe

Kessler, Vojtěch / kessler@hiu.cas.cz

Historický ústav Akademie věd České republiky, v. v. i., Praha, CZ

Abstract

TGM dedicated this book to the Czech and Slovak soldiers joining the Allied armies in Russia, France, USA, Britain, Italy and other states. These soldiers demonstrated their anti-Austrian feelings and willingness to fight for the freedom and independence of our nation. The book was also dedicated to those who were forced to fight for Austria. The author explained the Czech national programme and his view on the First World War. He assessed its importance for the future of the independent Czech nation and advocated the restoration of an independent Czech and Slovak state which should be an equal partner in the political and social organisation of Europe.

Keywords

Tomáš Garrigue Masaryk, Roman Dmowski, New Europe, comparative history of ideas, historical examples

Úvod

Málokterý ze spisů Tomáše G. Masaryka má tak komplikovanou genezi vzniku, jako právě text *Nové Evropy*. Při přípravě edice tohoto díla jsme stáli před problémem, kterou z verzí, vznikajících v bouřlivém posledním válečném roce, vzít za základ textu.¹ Vůbec první rukopis vznikl v průběhu Masarykova druhého pobytu v Petrohradu mezi 8. zářím a 16. říjnem 1917. Sám autor podotýká, že tento text vznikl „jedním tahem“.² K aktivní práci mu dopomáhala pro něj optimisticky se vyvíjející situace v tehdejší Rusku. Intenzivní spoluprožívání revolučního dění mu umožňovalo soustředěný intelektuální výkon. Ač nebyl s finální podobou spokojen, zjištěné poměry ho nakonec utvrdily v názoru, že by nebylo vhodné dále čekat a rukopis proto předal kyjevskému knihkupci a tiskaři Věnceslavu Švihovskému. Osud a zejména válečné události tomu chtěly, že ztracený a nově opět nalezený rukopis začal bez Masarykova vědomí vycházet nikoli knižně, což polní podmínky objektivně nedovolovaly,³ ale na pokračování v legionářském periodiku *Československém denníku*. Zatímco tedy Masaryk putoval Sibiří a posléze lodí z Vladivostoku přes Japonsko do Spojených států, dostaly se jeho myšlenky vepsané do řádků spisu *Nová Evropa* poprvé k čtenářům. Unikátem je skutečnost, že o této první distribuci svého díla neměl povědomí a v přesvědčení, že jeho původní rukopis nadobro zmizel v ohni kyjevských bojů, začal pracovat na nové verzi.⁴ Přepracovával své původní poznámky a celý text myšlenkově i koncepčně prohluboval. Současně s tím se také změnil i původně zamýšlený účel knihy. *Nová Evropa* z konce roku 1917 byla určena zejména československým legionářům. Mělo se jim dostat nejzákladnějšího poučení o smyslu jejich boje a měl jim být nastíněn jeho program. Z takto pojatého informativního spisu se však díky Masarykovým zásahům stávalo spíše jakési politické memorandum, určené pro zcela jiné (a také širší) čtenářské publikum. *Nová Evropa* z konce roku 1918 byla tedy jakýmsi poklamativním textem, který měl podporovat aktivity zahraničního odboje a především americkému čtenáři ve stručnosti nastínit a tudíž propagovat smysl vzniku nových států ve střední Evropě. Autor také více zdůrazňoval své vize a představy o budoucím uspořádání světa tak, jak to odpovídalo nejen jeho světonázoru a filosofii, ale také, jak to odpovídalo reálným výsledkům právě končícího válečného kataklyzmatu. Tyto změny v textu samotném, ve změně jeho smyslu a cílové skupiny nás nakonec přivedly na myšlenku porovnat onen „kyjevský text“ s tím, jenž byl po několikerém přeprocování později v roce 1920 vydán poprvé v českém jazyce v Praze u Gustava Dubského. Porovnáním obou verzí můžeme totiž sledovat myšlenkový kvas, který Masaryka zasáhl na cestě z Ruska do Spojených států v jednom z nejdynamičtějších období jeho života.

1 Viz Masaryk, Tomáš G.: *Nová Evropa: stanovisko slovanské*. Ed. V. Kessler. Praha 2016. Pokud není uvedeno jiné vydání, pak je v dalším textu odkazováno vydání z roku 2016.

2 *Tamtéž*, s. 16.

3 Srov. Dostál, Emil: *Pochodová tiskárna informačně-osvětového odboru na Rusi*. Vznik tiskárny legií, působnost a odbojový význam. Praha 1924.

4 Kovtun, Jiří: *Masarykův triumf*. Příběh konce velké války. Praha 1991, s. 453.

Geneze vzniku

Hektické období podzimu roku 1917 nutilo Masaryka velmi často měnit v Rusku místo pobytu. Jen obtížně hledal souvislejší volný čas, který by mohl věnovat korekturám a úpravám první verze rukopisu *Nové Evropy*. Když pak začala být politická situace nestabilní, využil svého pobytu v Kyjevě k předání rukopisu tamnímu vlivnému knihtiskaři a nakladateli Věnceslavu Švihovskému. Dne 15. ledna 1918 zde napsal poslední část knihy, která ve skutečnosti text uvozuje, tj. věnování. I z něho je zřejmé, že rukopis byl určen zejména pro československé legionáře. Než však kniha mohla být vůbec vytištěna, zasáhly Ukrajinu chaotické události počátku roku 1918. Dne 1. března muselo československé vojsko opustit hlavní město Ukrajinské lidové republiky a to bylo následně obsazeno postupujícími vojsky Centrálních mocností. Do obsazeného města se však vrátil český voják V. Svoboda, kterému se, coby rozvědčíku, podařilo pronést přes německé linie mimo jiné i Masarykův rukopis. O této, téměř dobrodružné, epizodě v životě svého díla neměl Masaryk tušení. Dne 22. února totiž odjel z Kyjeva do Moskvy, kde mu bylo sděleno, že město opouštějí zástupci francouzské i anglické mise. Masaryk využil nabídky představitelů Červeného kříže Muriel Pagetové a Johna P. Bagge, kteří mu ochotně nabídli místo v jednom ze svých vozů vlakové soupravy směřující do Vladivostoku. Jak sám později podotknul: „*Cesta ušla dopisováním mé knížky Nová Evropa.*“⁵ Považuje kyjevský rukopis za definitivně ztracený, rozhodl se Masaryk, že napíše druhou verzi. Zdá se, že při této práci neměl k dispozici celý předchozí text, nicméně určité pasáže musel mít zapsány v poznámkách, neboť se doslova shodují.

Mezitím začal jeho domněle ztracený kyjevský rukopis, bez jeho vědomí, vycházet v legionářském periodiku *Československý denník*. Počínaje číslem výtisku 54 z 18. dubna a konče číslem výtisku 111 z 29. června 1918.⁶ O tomto „nultém“ publikování *Nové Evropy* se dozvěděl až v listopadu, kdy za ním do Washingtonu dorazil novinář Karel Zmrhal. Masaryk byl mile překvapen, když mu Zmrhal donesl výtisky *Československého denníku* s otištěnými kapitolami jeho *Nové Evropy*.⁷ To už totiž aktuální text doznal značných změn. Předně se změnil účel knihy. Masaryk si přál, aby kniha vyšla ve Spojených státech. Svědčí o tom i nová předmluva dochovaná v rukopisu uloženém v Knihovně Kongresu ve Washingtonu, je datována „*Washington července 1918*“ a uvádí se v ní, že autor předkládá knihu „*americké veřejnosti*“.⁸ Ovšem ani ve Státech nebylo dopřáno *Nové Evropě* publikování formou knihy. Zejména v závěrečném období amerického pobytu byl velmi časově vytížen a „*Evropě*“ se intenzivně věnoval nejen v rámci posledních úprav rukopisu, ale také

5 Masaryk, Tomáš G.: *Světová revoluce. Za války a ve válce 1914–1918*. Ed. J. Srovnal. Praha 2005, s. 157.

6 Masaryk, Tomáš G.: *Nová Evropa*. In: *Československý denník*, 1918, č. 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 63, 64, 66, 67, 68, 70, 71, 73, 74, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 85, 86, 89, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 99, 100, 101, 103, 105, 110, 111. Je zde však nutné podotknout, že jednotlivé části nebyly vždy důsledně označeny jako „*Nová Evropa*“. Titulek článku byl shodný jako název paragrafu původního členění knihy.

7 Zmrhal, Karel: „*První setkání*“. In: *Sborník vzpomínek na T. G. Masaryka*. Praha 1930, s. 330–334.

8 Viz AÚTGM, f. Jaroslav Císař, nezpracováno.

coby předseda organizace Demokratické středoevropská unie.⁹ Několik týdnů před svým odjezdem ze Států předal Masaryk aktualizovaný rukopis svému tajemníkovi Jaroslavu Císařovi, který text přepsal na psacím stroji a pořídil předběžný překlad do angličtiny. I tuto poslední verzi však ještě upravoval v průběhu plavby do Evropy na palubě lodi Carmania, anglický překlad pak revidoval Robert W. Seton-Watson. Tento text již Masaryk skutečně publikoval. Chtěl, aby byl k dispozici mimo jiné pro účastníky chystané mírové konference. Proto také došlo k vydání nejdříve v Londýně a v Paříži v příslušných jazycích „*pro soukromou distribuci*“ na počátku roku 1919, byť mají obě vydání v roce 1918.¹⁰

Masaryk měl pochybnosti, zda a v jaké podobě text uveřejnit v češtině. Sám v předmluvě uvádí, že: „Dnes formuloval bych některé podrobnosti jinak, ale v zásadních věcech řekl bych totéž.“¹¹ Nakonec se přeci jen rozhodl pro české vydání, zejména pokud se pasáže dostávaly na veřejnost prostřednictvím anglického, resp. francouzského vydání. A tak nakonec spatřilo světlo světa v roce 1920 v nakladatelství Gustava Dubského první české knižní vydání *Nové Evropy*.¹² V zásadě se obsahově nelišilo od rukopisu uloženého ve Washingtonu Jaroslavem Císařem.¹³ Tento text pak nakonec sloužil za základ nejen dalších vydání, ale také i překladů do jiných jazyků. Masaryk se již nikdy nevrátil ke své původní, řekněme „kyjevské“, verzi díla. Jediná pasáž, která přečkala bez úhony mnohé úpravy, korekce a změny bylo ono zmiňované věnování.¹⁴ Jako by v něm stále zůstávala stopa původního účelu knihy, který získával kontury v měnících se siločárách revolučního Ruska.

„Oč jde... v Rusku“

Když Masaryk odjížděl z Londýna do Ruska, mohl se těšit vědomím, že ministr zahraničí prozatímní vlády Pavel Nikolajevič Miljukov je osobou českému zahraničnímu odboji více než nakloněnou. Byl to on, kdo stál za schválením Pravidel o organizaci československého vojska z 6. dubna 1917. Když však dne 16. května konečně Masaryk do Petrohradu dorazil, zastihl Miljukova již v demisi. Přes tuto komplikaci se Masarykovi podařilo v průběhu prvního půl roku jeho ruského pobytu, kdy putoval mezi Petrohradem, Moskvou, Kyjevem a dalšími lokalitami, zkonsolidovat poměry československé zahraniční akce v Rusku a rozrušit třecí plochy a konfliktní potenciál nejen mezi jednotlivými směry čes-

9 Hájková, Dagmar: *Demokratická středoevropská unie, nebo Masarykova Nová Evropa?* In: *Integračné a dezintegračné procesy v strednej Európe v 20. storočí*. Bratislava 2008, s. 59–67.

10 Masaryk, Tomáš G.: *The New Europe. The Slav Standpoint*. London 1918; Masaryk, Tomáš G.: *L'Europe nouvelle*. Imprimé comme manuscrit. Paris 1918.

11 Masaryk, Tomáš G.: *Nová Evropa: stanovisko slovanské*. Praha 2016, s. 11.

12 Masaryk, Tomáš G.: *Nová Evropa. Stanovisko slovanské*. Praha 1920.

13 AÚTGM, f. Jaroslav Císař, nezpracováno.

14 Věnování pak bylo otištěno v dalších dílech: *Masarykovy projevy a řeči za války I*. Praha 1920, s. 186–189; *Masaryk a revoluční armáda*. Masarykovy projevy k legiím a o legiích v zahraniční revoluci. Praha 1922, s. 171–174, *T. G. Masaryk v boji za samostatnost*. Praha 1927, s. 135–138. Vybrané pasáže pak byly otištěny jako dokument č. 29 v díle *Masarykova práce*. Praha 1930, s. 227.

koslovenských odbojářů, ale i mezi hnutím samotným a představiteli ruské vlády i armády. Zajisté mu přišel vhod bezprecedentní úspěch československé brigády u Zborova ze dne 2. července. V kontextu zhoršující se situace ruské armády bylo i Masarykovi zřejmé, že pro budovaný československý korpus není primárně důležitá otázka počtu, ale spíše materiálního zajištění a v jeho očích zejména ideové a morálně-politické konzistence.¹⁵

První problematiku se podařilo Masarykovi elegantně vyřešit převodem československých vojáků pod francouzskou jurisdikci. Když dorazil do Ruska francouzský ministr válečného průmyslu Albert Thomas, sám projevil iniciativu a jménem francouzské vlády obnovil žádost, aby československé vojsko bylo převedeno do Francie. Současně mělo dojít k formálnímu převodu do organizačního rámce francouzské armády.¹⁶ Tato zdánlivá maličkost měla konsekvence také v materiálním zajištění. O „své“ vojáky se musela francouzská strana postarat z hlediska zásobování.

Druhá otázka byla Masarykovi niternější. Věnoval se jí i publicisticky či v rámci svých veřejných projevů a rozhovorů v průběhu svého celého ruského pobytu¹⁷. Jak se vyjádřil ve *Světové revoluci* „...vojsko české muselo jasně vědět, **proč** bojuje a jakých má dosáhnout *politických cílů*...“¹⁸ Boj československých legionářů musel mít cíl, každý voják musel vědět, zač bojuje. To byl kardinální rozdíl oproti například bývalé carské armádě. Proto se Masaryk stavěl spíše skepticky k setrvávání československého armádního sboru ve svazcích rozkládající se ruské armády.¹⁹ „*Mně šlo o to abychom měli v Rusku svou armádu samostatnou... šlo o ducha naší armády – měla být naše, ne ruská, třebaže rusofilská.*“²⁰ V jistém ohledu měl Masaryk práci ulehčenu, typický československý legionář byl nejen schopen číst a psát, ale s ohledem na sociální profil, byl na tuto činnost zvyklý jako standardní součást své každodennosti. Masaryk tak věděl, že legionáři mohou jeho jazyku rozumět a do svého mentálního světa zahrnout jím načrtnuté politicko-ideologické teze. Na druhou stranu byla jeho pozice stížena tím, že sám považoval agresivní a primitivní nacionalismus za nástroj nehodný jeho humanistickému světonázoru, byť, jak se mohl přesvědčit u jiných armád světového konfliktu, šlo o nástroj poměrně úspěšný. Příhodně tento postoj vystihuje citace opět ze *Světové revoluce*: „...lásky k vlasti a národu se již rozuměla sama sebou, šlo o **program** té lásky.“²¹ A přesně tento úkol, tj. zkondenzovat všechny ideje a myšlenky do oficiálního díla, jenž by mohlo být masově roz distribuováno mezi legionáře, si Masaryk stanovil

-
- 15 AÚTGM, f. TGM, X-2a, No. 1004, Dokladnaja zapiska o formirovaniji Češko-slovackich vojskovych častěj dlja ruskago i francuzskago frontov. Otdělenije Češkoslovackago nacionalnago soveta dlja Rossiji, 23 sentabrja 1917.
- 16 VÚA – VHA Praha, f. OČSNR v Rusku, pres, Dokladnaja zapiska o češkoslovackoj armiji dlja Franciji. Otdělenije Češkoslovackago nacionalnago soveta dlja Rosiji. 10 (23) ijulja 1917.
- 17 Např. Masaryk, Tomáš G.: *O úkolech československého důstojníka*. Řeč k důstojníkům. In: Československý voják 1, 1917, č. 6, 14. 12., s. 2–3, týž: *Demokratismus naší armády*. Řeč k zástupcům vojska. In: Československý voják 2, 1918, č. 9, 12. 4, s. 2–3, týž: *Zajatci Čechové a Slováci*. In: Československá samostatnost 3, 1917, č. 1, 25. 12, s. 3–4, týž: *Naše vojsko*. In: Československý denník, 1918, č. 20., 16. 12., s. 1.
- 18 Masaryk, Tomáš G.: *Světová revoluce*. Za války a ve válce 1914–1918. Ed. J. Srovnal. Praha 2005, s. 132.
- 19 *Dál a vpřed!* Z řeči T. G. Masaryka na schůzi místních členů odbočky ČSNR v Moskvě 27. února 1918, In: Čechoslovák 3, 1918, č. 121, 15. 3., s. 2.
- 20 Masaryk, T. G.: *Světová revoluce*, s. 132.
- 21 *Tamtéž*, s. 33.

v *Nové Evropě*. Z prvního rukopisu, vydávaného v *Československém denníku*, je tento cíl jasně zřetelný.

„Oč jde... ve Spojených státech“

Text, který vznikl a byl korigován během pobytu ve Spojených státech, byl jiný. Už proto, že jiným byl jeho autor. Masaryk se v Americe naučil „pracovat“ se svým mediálním obrazem a s veřejným míněním. Jeho návštěvy českých kolonií ve významným střediscích se stávaly postupem času dobře inscenovanými divadly. Masy diváků, kulisy, vedlejší postavy i rekvizity byly dovedně připravovány dramaturgy, ať již jimi byli Karel Pergler, Ludvík Fischer, či jiní představitelé krajanských organizací. Na Masaryka pak „zbývala“ hlavní role, kterou nejen ochotně přijal, ale nakonec i sám tvořil a vedl ku prospěchu jediného cíle. Skrze sebe, svoji osobu zviditelnit svoji práci a dosáhnout vytoženého uznání projektu československého národa a státu. Sám si svoji proměnu a vztah k mediálnímu působení připouštěl: „Dobře aranžovaný průvod není méně cenný než domněle světoborný politický článek anebo řeč v parlamentě.“²² Vedle manifestací v New Yorku, Bostonu, Baltimoru, Clevelandu, Pittsburgu či Washingtonu, pak bylo jakýmsi vrcholem jeho vystoupení na ostře sledovaném sjezdu utlačovaných národů v Carnegie Hall v New Yorku. Jen zástupců dotýčných etnik se zde sešlo na 4000. Masaryk zde svým charismatem a působením hrál jednoznačně prim a média ho stilizovala do role jakéhosi mluvčího celého evropského národně osvobozenického hnutí. Tato aureola jej pak jednomyslně vynesla do pozice předsedy lopotně se formující organizace, výše zmíněné Demokratické středoevropské unie. Lze pak říci, že cíle, které si toto sdružení stanovilo, přímo vystupovaly z řádků jeho nově vznikající verze *Nové Evropy*.

A nešlo jen o dosahem omezené působení skrze veřejné projevy. Brzy po Masarykově příjezdu bylo reorganizováno Slav Press Bureau (založené v květnu 1917). Touto insitucí dostala zahraniční československá propaganda oficiální publicistické centrum, v němž nedocenitelnou práci odváděli lidé jako redaktoři Jozef Tvrzický, Jaroslav F. Smetánka, či Vojta Beneš. Masaryk také začínal chápat, že bude-li chtít oslovit světovou, resp. americkou, veřejnost, bude muset mluvit jejím jazykem. Předpoklady k tomu, porozumět americké duši, měl jako žádný z českých představitelů. Americká demokracie pro něj představovala významný zdroj možností nápodoby politické kultury. Sám tvrdil, že kromě hospodářských a ekonomických předností by se Čechové měli v Americe učit lásce ke svobodě a individuální samostatnosti. Ta byla sice zdrojem jisté americké republikánské naivity a upřímnosti, ale v Masarykových očích se jednalo veskrze o pozitivní příměsi, které v českém prostředí chyběly.

Masarykovi se podařilo během několika málo měsíců nadchnout krajanské organizace pro vizi *Nové Evropy* a československého státu jako cosi bytostně hmatatelného. To, co si i ti nejrevolučnější z nich představovali v dálkách mlhavé budoucnosti, před ně – prostřednictvím svého programu obsaženého v *Nové Evropě* – vyložil s takovou sa-

22 *Tamtéž*, s. 173.

možřejmostí a sebevědomím, že o tom nemohl nikdo pochybovat. A toto sebevědomí a samozřejmost se pak lehce přenášela na americké publicisty a masy jejich čtenářů. Ten kdo před málo měsíci ještě ani netušil, kdo nebo co to jsou Češi, nyní věděl, že budoucí československý stát se stane účinnou hradbou proti německému pangermanismu. Že **Čechové** jsou nejzápadnějším protiněmeckým klínem a za svého více než **tisíciletého** zápasu proti Německu se otužili a vědí, jak se bránit. Kooperace a společné vystupování se zástupci dalších potlačených evropských národů pak dodávaly jeho slovům o to větší razanci. Se znovuzřízením československého státu musí vzniknout další svobodné národní státy, jež by jako mocná **přehrada**, vedoucí od Baltského moře až k Jadranu, oddělily německý a ruský imperiální kolos.

Že ono sebevědomí bylo skutečně odzbrojující, byť nikoli agresivní, dosvědčuje hned několik citátů právě z *Nové Evropy*: „*Netvrdím, že osvobození Čech je nejjivotnější otázkou války; ale mohu říci, bez přehánění, že cílů, jež si Spojenci vytkli, nemůže být dosaženo bez osvobození Čech. Jich budoucí osud bude zkušebním kamenem síly, opravdovosti a státnického rozhledu Spojenců.*“²³ A to zaklínadlo, které napadne snad každého vnímavějšího čtenáře *Nové Evropy*, právě s tímto sebevědomím souvisí. Tím slovem je „program“: „...*dali jsme Spojencům program: není to nadsazování, naši přátelé ve Francii, Anglii a Americe sami to doznávají.*“²⁴ Jak zdůrazňuje Jaroslav Šabata v předmluvě k vydání *Nové Evropy* z roku 1994: „*Tato věta je Masaryk sám.*“²⁵

Program!

Masaryk se programativností svého textu netajil. Jeho ambice totiž byla širší než „pouhé“ odborné dílo hluboce analyticky promyšlené a po formální stránce nabitě poznámkami a vysvětlivkami. „*Vykládám zde náš národní program, jak pojímáme válku, její význam, a co od ní čekáme – úplnou nezávislost našeho národa a obnovení státu českých zemí se Slovenskem. Domáháme se rozčlenění Rakousko-Uherska.*“²⁶ Autor velmi dbal na to, aby tento program nepůsobil negativně. Osamoceně stojící požadavek destrukce státního útvaru, který v mnoha očích stále ještě reprezentoval středoevropskou stabilitu, by tak ovšem působil. Vedle „A“, muselo následovat „B“.²⁷ Osamostatnění Čechoslováků mělo být součástí politické a sociální **organizace** celé Evropy a lidstva. Jak mnohokrát zdůrazňoval, šlo mu o obecné tendence. Otázka Čech a Slovenska měla být „*otázkou světovou*“.²⁸ Šíře aliance, která stála proti Centrálním mocnostem, byla pro Masaryka inspirací. Měl pocit, že představuje již jen krůček k výsledné jednotné organizaci všech národů, jak sám říkal, „celého člověčenstva.“ A to přesto, že šlo spíše o přání, jež bylo otcem myšlenky. Masaryk je

23 Masaryk, T. G.: *Nová Evropa*, s. 108.

24 Masaryk, Tomáš G.: *Nová Evropa: stanovisko slovanské*. Ed. J. Šabata. Brno 1994, s. 23.

25 *Tamtéž*.

26 Masaryk, T. G.: *Nová Evropa*, s. 16.

27 Viz *Masaryk Says Victory by Allies Demands Austria's Dismemberment*. In: *The Washington Post*, 1918, č. 15307, 12. 5., s. 11.

28 Masaryk, T. G.: *Nová Evropa*, s. 16.

vedle sebe schopen umístit pasáže, v kterých varuje před číselnou převahou Centrálních mocností – tu dokládá na údajích o počtu obyvatel, případně počtu bojujících vojáků, aby vzápětí umístil reflexivní odstavce o tom, že „proti Německu a Rakousku vyslovilo se takto celé lidstvo.“²⁹ Avšak tyto zdánlivé rozpory nejsou pro Masarykův text relevantní. Šlo mu především o to, zejména ve verzích textu, které vznikaly v průběhu jeho amerického pobytu, spojeneckým představitelům a jejich voličům (!) názorně demonstrovat, že válka musí mít vyšší cíl, než „jen“ porážku nepřítel. Musí také ve svých důsledcích přinést politickou přeměnu zejména střední a východní Evropy, tj. osvobození celé řady národů potlačených Centrálními mocnostmi. Jedině tak totiž bude **vítězství** republikánského a demokratického ideálu nad nedemokratickým absolutismem **trvalé**. A v tom dokázal být velmi striktní. Z některých pasáží *Nové Evropy* se dokonce zdá, jako by majitel diktoval své představy o chodu firmy: „na východě musí být upraveny politické hranice, organizovány nové státy a vlády; větší část Evropy musí být politicky **předělána**.“³⁰ Stručné a jasné.

Nová Evropa je tak ve své podstatě vrcholným projektem, který v sedmapadesáti bodech konkretizuje podmínky demokratického míru, stanovuje mírové předpoklady rekonstruované Evropy i světa a současně popisuje možnosti, které nabízí právě probíhající světová myšlenková, sociální i hospodářská katarze.

Nová Evropa, Nový svět, Nová doba

Pro Masarykovy konstrukce byla světová válka vedle samořejmého chápaného lidského utrpení také velkou výzvou. Nikoli jako tomu bývá pro monarchy či vojevůdce, tj. vykonat velké věci. Šlo spíše o výzvu k novému začátku, novému světu, chceme-li k nové Evropě. Byl přesvědčen, že se celé lidstvo nachází ve významné epoše **přechodu** a trpí tak nedostatky, „porodními bolestmi“, které budou překonány novou dobou. Válka musí donutit celé lidstvo k revizi svého úsilí a k uvědomělé práci. A zde je nutné podotknout, že v Masarykových očích šlo zejména o koordinovanou a společnou práci. V té době byl fascinován ochotou velmocí sjednocovat se a podřídit za účelem porážky nepřítel stejně tak jako dobrovolným spolčováním občanů například ve Spojených státech za účelem peněžní sbírky či jiné aktivity. Jak se sám vyjádřil: „...**asociace** je veliký program doby.“³¹ Avšak ona „dobrovolnost“ byla pro Masaryka naprosto zásadní, dokonce natolik, že spolčování bez ní považoval za krok nejzavrženíhodnější. „**Federace bez volnosti je nemožná**.“³² Nenaplnění této podmínky pak zejména kritizoval na rakouských poměrech a oktrojovaných plánech federalizace říše. Jakákoli federalizace nařízená „shora“ byla v jeho očích pouze dalším otroctvím a nesvobodou.³³ Svoboda představovala největší kapitál nového, sjednoceného

29 *Tamtéž*, s. 21.

30 *Tamtéž*, s. 72.

31 Masaryk, Tomáš G.: *Problém malých národů a států*. In: Československý denník, 1918, č. 63, 1. 5., s. 2.

32 Masaryk, Tomáš G.: *Nová Evropa: stanovisko slovanské*. Ed. V. Kessler. Praha 2016, s. 56.

33 Viz Masaryk, Tomáš G.: *Federalism or Dismemberment in Austria*. In: The Nation, Supplement, June 1917, nestr; resp. *Prof. Masaryk proti federalisaci Rakousko-Uherska*. In: Českoslovan 7, 1917, č. 36, 16. 9., s. 1.

člověka, homo europaues.³⁴ Ten se dle Masaryka nezrodí politikou vnější – vynucenou, ale hlavně „politikou vniterní“³⁵ Masaryk předjímá nutnost všech národů a států po válce se soustředit na hmotnou a zejména duchovní obnovu. „*Politický úkol demokratické rekonstrukce Evropy musí být dovršen a vlastně umožněn mravním převychováním národů – buď demokracie, nebo dynastický militarismus, buď bismarckismus, nebo politika rozumná a poctivá, buď násilí, nebo humanita, buď hmota, nebo duch.*“³⁶

Argument 1: Kouzlo čísel

Celý text působí velmi přesvědčivě a argumentace je vystavena poměrně logicky. Místy působí dokonce až příliš dokonale. Zaměříme se nyní na hlavní argumentační okruhy, které Masaryk v Nové Evropě využívá. Je nutné podotknout, že jeden argument rád opakuje na vícero místech. Opakování tezí, byť v různých kontextech, bývá totiž jedním z nejsilnějších argumentačních principů.

První argument cílí zejména na exaktně uvažujícího imaginárního disputačního soupeře, resp. čtenáře. Masaryk umě pracuje s čísly. Na několika místech vyvrací domnělé protiargumenty soupeřů tak, jak byl patrně zvyklý z nejedné diskuse, ohledně rozbití Rakouska a tudíž posílení Německa. Tedy přesněji: aritmetickým přiřčením rakouských Němců k Německé říši. Masaryk se ptá, co je více, zda 51 milionů, kterými německá říše disponuje coby občany vazalské habsburské monarchie, nebo oněch 7 milionů rakouských Němců, kteří by po rozbití Rakouska patrně připadli Německu? Obdobně jednostraně zachází s čísly i v otázce případné německé menšiny v československém státě: „*Jest spravedlivější, aby 10 milionů Čechů a Slováků bylo potlačeno Rakousko-Uherskem, než aby Němci v Čechách a na Slovensku čítající jen 3 miliony měli ústavně zaručenou národní svobodu?*“³⁷

Argument 2: Spravedlnost v zásluhách

Na čtenáře či případného diskutéra, jehož míra spravedlnosti by byla založena spíše na morálce, byl připraven také. Přesněji než na morálce, na otázce udělení trestu tomu, jenž se provinil a na zásluhách tomu, jenž trpěl. O tom, kdo byl vinen válkou, nepochyboval.³⁸ Šlo jednoznačně o představitele Centrálních mocností. „*Korunování trubcové centrálních mocností mívají dost času pro každou slavnostní hloupost, proč se Vilém, František Josef*

34 Srov. Masaryk, Tomáš G.: *Nová Evropa: stanovisko slovanské*. Edd. V. Kessler. Praha 2016, s. 137.

35 *Tamtéž*.

36 *Tamtéž*.

37 Citace převzata z Memoranda prof. T. G. Masaryka státnímu tajemníku Lansingovi dožadující se uznání Národní rady za vládu. Viz např.: Beneš, Edvard: *Světová válka a naše revoluce*. Vzpomínky a úvahy z boje za svobodu národa. Praha 1928, s. 426.

38 Srov. Masaryk, Tomáš G.: *Kdo začal válku?* In: Československá samostatnost 1, 1915, č. 1, 22. 8., s. 4.

a Nikolaj nesešli se svými kancléři k ústní poradě před rozhodnutím tak dalekosáhlým.³⁹ Velmi často musel Masaryk, zejména ve Spojených státech, čelit protiargumentaci, která snižovala význam Rakouska na rozpoutání války.⁴⁰ Austrofilové, a nejen ti, poukazovali na vlek, v němž se dle nich Rakousko ne vlastní vinou ocitlo. Sám tuto obtíž, představující výklad svých odpůrců, považoval za jednu z nejvíce nepřijemných. Proto si také velmi cenil toho, že se mu ji dařilo částečně odstraňovat, ať už pomocí diskusí, rozhovorů či článků. V nich také musel zejména nepoučenému americkému čtenáři představit druhého protagonistu problému, tj. toho, kdo si zaslouží, aby byl oceněn, aby mu bylo poskytnuto odčinění. A jeho v konstrukcích jím byl samozřejmě český, resp. československý národ. „*Náš lid obstal ve zkoušce a je hoden svobody. My budeme přední stráží armády spravedlnosti ve střední Evropě, která nikdy více nebude Mitteleuropa*“.⁴¹ Kdyby byl text určen českému čtenářstvu, patrně by použil parafrázi odčinění Bílé hory, třísetleté poroby, či podobně. To samozřejmě ale nemohlo zahraničního recipienta v žádném případě oslovit.

Argument 3: Spravedlnost v právu

Co ho naopak oslovovat mohlo, byla argumentace legitimitou. „*Jakým právem jsou Poláci, Češové a Slováci atd. politicky potlačeni, když národové jiní a menší (Dánové, Holanďané atd.) jsou volní? Není to přímo nesmysl, když Rumun v Rumunsku je volný, ale jeho soused a bratr v Uhrách potlačený? Proč mají mít Albánci svůj stát, ale Jihoslované ho mít nemají?*“⁴² Legitimita, na které v tomto citátu Masaryk stavěl, vycházela z dobově poměrně velmi mladé teze o právu národů na sebeurčení. Tak jako musí být respektován každý jedinec mající oproti druhému stejná práva, měly by být respektovány i entity, jakými jsou národy. To bylo pro Masaryka naprostou a nezpochybnitelnou samozřejmostí. Malé národy musí být respektovány stejně jako veliké, jinak by právo na sebeurčení nemělo opodstatnění. V pevné víře v tyto zásady se zrcadlí také Masarykův niterný odpor k německému etatismu.⁴³ Na mnoha místech textu *Nové Evropy* čtenáře přesvědčuje, že princip národnosti má přednost před principem státním. A tam, kde dle něho Spojenci prohlašují právo národů na sebeurčení, tam jsou Centrální mocnosti nenárodní a přímo protinárodní.⁴⁴

Asi nepřekvapí, že specifický pohled, výrazně ovlivněný svým světonázorem, měl Masaryk i na legitimitu z hlediska „zákona božího“: „*Císař Vilém stále se dovolává Boha, sám sebe prohlašuje za Boží nástroj – Ježíše se ovšem nedovolává; avšak tento pruský Jahve je ve skutečnosti politická moc církve, státem uznávaní a privilegované, která carovi a jeho státu v každé*

39 Masaryk, Tomáš G.: *Nová Evropa: stanovisko slovanské*. Ed. V. Kessler. Praha 2016, s. 124.

40 „*Rakousko způsobilo tuto válku ve svém protisrbském a protiruském zájmu a již to je dostatečným důvodem, aby bylo redukováno na své německé provincie*“ (Tamtéž, s. 111).

41 *Duše apoštola*. In: Československá samostatnost 4, 1918, č. 29, 18. 12, s. 2–3.

42 Masaryk, T. G.: *Nová Evropa*, s. 50–51.

43 „*Odmítám pruský etatismus, kult pruského státu a speciálně pruského monarchismu; odmítám ideu pruského království, prohlašování dynastie za boží zjevení, odmítám pruskou negaci parlamentarismu, zbožňování války, kult militarismu a zmilitarizovaného byrokratismu*“ (Tamtéž, s. 81).

44 Parafrázováno dle *tamtéž*, s. 48.

vesnici dává pastora jako Božího žandarma.⁴⁴⁵ Německý – jeho slovy pruský – etatismus si tu v jeho myšlenkových konstrukcích jen bral církevní háv.

Obdobně byl připraven argumentovat i právem historickým. Velmi rád své politické rozhovory a prohlášení prokládal nejzákladnější faktografií z české historie. Hovořil-li s cizincem, bylo to samozřejmě nutné. Kdo alespoň povrchně vnímal diskontinuity českých dějin, pro toho muselo být zcela pregnantní Masarykovo vyjádření, dle kterého „týmž právem, kterým Habsburkové byli zvoleni za české krále, přestávají být českými králi – národ je zvolil, národ je propouští.“⁴⁴⁶

Argument 4: To neznáte pangermány!

Pokud jsme zmínili obtíž ve věci zneuznávání a přehlížení válečné viny Rakouska, pak snad ještě větší rozčarování byla pro Masaryka neznalost západní veřejnosti ve věci pangermánské ideologie.⁴⁴⁷ Byl nemile překvapen zjištěním, jak málo se Francouzi, Angličané, či Američané před válkou zajímali o pangermánské hnutí. Souznělo to s jeho tvrzením o připravenosti na válku: „Německo strategicky a politicky (plán a cíl vojny) bylo připraveno, kdežto Spojenci připraveni nebyli, nedovedli své roztoušené síly spojit a neměli jasného a jednotného plánu.“⁴⁴⁸ Přitom měl Masaryk pocit, že válečné cíle Německa mohl prorokovat každý, kdo by jen nahlédl do nezákladnější tématické literatury.⁴⁴⁹ „Očekávání války zakládalo se také na pečlivém pozorování Rakousko-Uherska a Německa a na stopování pangermanistického hnutí.“⁴⁵⁰ Jím načrtnuté cíle pangermánského hnutí byly velmi průhledné. Masaryk byl schopen pangermánské ideje a záměry předestřít v holých větách, někdy i heslovitě, např.: „Pangermáni často mluví o mořích: Baltickém, Černém, Egejském, Červeném a o Perském zálivu; plán vyznačuje se také řekami: Rýn, Dunaj, Visla, Dněpr.“⁴⁵¹ Taková argumentace zněla jednoduše a úderně.

Svobodná organizace národních států ve středovýchodní Evropě nebyla dle Masaryka možná bez základního předpokladu úplné porážky německých hegemoniálních plánů. Ale nešlo pouze o vojensko-politické řešení problému, bylo nutné skoncovat i s nadřazeným postavením německého živlu v Evropě z hlediska německé sebereflexe. Hlavním požadavkem tedy bylo donutit německý národ spokojit se svými vlastními silami, nedovolit mu vykořisťovat národy sousední, zejména národy menší, dlící v pásmu na východ

45 Tamtéž, s. 52.

46 Tamtéž, s. 92.

47 Srov. Masaryk, Tomáš G.: *Pangermanism and the Eastern Question (Central Europe – Berlin-Bardad – World Power*. In: *The New Europe* 1, 1916, č. 1, 19. 10., s. 2–19.

48 Masaryk, T. G.: *Nová Evropa*, s. 28.

49 Viz Masaryk, Tomáš G.: *The Literature of Pangermanism*. In: *The New Europe* 1, 1916, č. 2, 26. 10., s. 57–60; *Tamtéž*, č. 3, 2. 11., s. 89–92; *Tamtéž*, č. 4, 9. 11., s. 118–124; *Tamtéž*, č. 5, 16. 11., s. 152–156; *Tamtéž*, č. 8, 7. 12., s. 247–249.

50 Masaryk, T. G.: *Nová Evropa*, s. 23.

51 *Tamtéž*, s. 26.

od Němců, tj. mezi Němci a Rusy.⁵² Masaryk si byl velmi dobře vědom, že tento úkol bude snad obtížnější tomu prvnému. Znal německé sebevědomí, věděl, jak pangermanisté vybičovali nacionalismus do přímo mystického šovinismu a jak vstúpili národu, opojenému úspěchy na bojištích, ideu vyvoleného Herrenvolku.

Jen letmo, jakoby to ani nepovažoval za argumentačně nutné, se na druhou stranu vypořádával s problematikou panslavismu. Je zřejmé, že ten mu musel být mnohokrát při nejrůznějších příležitost předkládán, obzvláště, mluvil-li o pangermanismu. Dle Masaryka nemělo carské Rusko nikdy promyšleného celoslovanského programu, naopak. Oficiální ruský režim byl přímo protislovanský tím, jak bez ohledu na ostatní slovanské národy, postupoval při naplňování svých imperiálních cílů. „*Carské Rusko nebylo slovanské, nýbrž byzantské, bylo porušeno Byzancí dekadentní. Pokud se týká zvláště nás Čechů, bál se Petrohrad našeho liberalismu a katolicismu.*“⁵³

Argument 5: Srovnání válčících stran:

Komparacím se Masaryk nikdy nevyhýbal, ba právě naopak – argumentačně nejsilněji působí v *Nové Evropě* jeho srovnávání obou válčících stran. Dle něj jsou Centrální mocnosti jednoznačně „monarchistické, militaristické, středověké a teokratické“. A to bez rozdílu. „*Berlín a Vídeň jsou jako siamská dvojčata.*“⁵⁴ Přesto, pokud dokázal německé postoje částečně omluvit či pochopit, Rakousko představil jako nejzavrženější objekt, na němž není ani snítka dobrého.⁵⁵ Dle něj bylo státem umělým, udržovaným pouze dynastií a armádou, protidemokratickým, protinárodním, klerikálním, jezuitským, pouhým přívěskem Německa. „*Rakousko je celou svou podstatou, svou historií, zeměpisem a etnografií negací moderního státu a moderní národnosti; od svého založení nemělo svého vlastního cíle, nýbrž bylo markou Německa, sloužícího císařství; je pouhým přívěskem Německa i dnes.*“⁵⁶

Z adjektiv, která použil pro popis úhlavního nepřítele⁵⁷ je zřejmé, jaká byla naopak jeho představa o státech dohodových. V Masarykově zjednodušující šabloně šlo o státy „demokratické“. Demokracie pro něj byla morálně nepošpinitelným principem, nejvyšší organizací společnosti. Tam, kde Centrální mocnosti prosazují libovůli a násilí, tam demokratičtí Spojenci argumenty a pokrok.

Postavení všech těchto domnělých charakteristik do ostrého kontrastu vyznívalo z dnešního pohledu šablonovitě, černobíle a nepřesvědčivě, nicméně v *Nové Evropě* fun-

52 *Tamtéž*, s. 130.

53 Masaryk, T. G.: *Světová revoluce*, s. 117.

54 Masaryk, T. G.: *Nová Evropa*, s. 77.

55 „*Jestliže opravdu něco nenávidím, je to rakušanství, lépe řečeno to habsburské vídeňáctví, ten dekadentní aristokratismus honící se po spropitném, ten falešný, nízký habsburskismus, ta nenárodní a přece šovinistická směsice lidí oficiální Vídně. Prustovi nemám rád, ale mám ho radši i s tím jeho robustním kasárnictvím a hladovou bezohledností parvenue*“ (*Tamtéž*, s. 93).

56 *Tamtéž*, s. 75.

57 Srov. Masaryk, Tomáš G.: *Degenerace Habsburků a Rakouska*. In: Československá samostatnost 1, 1915, č. 2, 8. 9., s. 6; *Tamtéž*, č. 3, 23. 9., s. 5–6; *Tamtéž*, č. 4, 8. 10., s. 6–7.

govalo. „...*idea pruská a americká; je to boj světla a tmy, práva a násilí, středověku a pokroku, minulosti a budoucnosti: německý císař s pangermány prohlašuje, že moc tvoří právo – Amerika s Lincolnem věří, že právo tvoří moc.*“⁵⁸ Takto představenému výběru prostě nešlo odolat. Kdo by chtěl obhajovat „tmu“? Charakterizování bylo úmyslně jednoduché a zploštělé, aby výběr byl co nejvíce usnadněn. „...*každý myslící demokratický a pokrokový politik, každý uvědomělý a kulturně se snažící národ musí přijmout program Spojenců proto, že je politicky širší a kulturně a mravně vyšší. Spojenci hájí humanitu, pangermáni násilí, Spojenci hájí pokroku, Rakousko-Uhersko a Německo hájí středověku.*“⁵⁹

Argument 6: Stát versus národ

Již dříve byl zmíněn Masarykův názor na vztah státu a národa. Máme za to, že právě nadřazenost národní entity nad entitou státní představovala v Masarykových úvahách klíč k pojetí spravedlnosti a zejména představě budoucnosti lidstva. Důkazem superiority národa nad státem byla dle Masaryka již sama světová válka. V té totiž nebojovaly staré žoldněřské či konskripční armády monarchů, ale armády nové, vzniklé na základě obecné vojenské povinnosti, armády tvořené především rezervisty. Proti sobě tedy stály samy národy. Tím také získala válka specifický ráz, ve kterém se neuplatňovaly ani tak kvality armády jako spíše kvality národů. „*V zákopech byli, jak jsme slyšeli od německého profesora, Faustové a Zarathuštrové; byli, a vedle nich byli i Rollové a Octavové, Manfredové, Ivanové a Levinové. Avšak také Aljošové.*“ Jakýmsi formálním potvrzením těchto úvah byl i Masarykův požadavek, aby připravovaný mírový kongres byl „*obeslán představiteli bojujících národů, nejen vlád.*“⁶⁰

Národ, jak Masaryk postuloval, přirozený orgán lidstva je tak samostatným subjektem, jehož je nutné respektovat.⁶¹ Kdo tak nečiní, je nedemokratický, zpátečnický, tmářský a hlavně je stoupencem Centrálních mocností. Díky těmto myšlenkovým konstrukcím se však musel Masaryk bránit nařčení z agresivního xenofobního nacionalismu. Tvrdil, že národnost, kterou prosazuje, není v rozporu s mezinárodností a obecným „člověčenstvím“.⁶² Národnost je krůčkem k mezinárodnosti, resp. demokratické a svobodné národy se sami ze své podstaty budou ke společné práci sdružovat s ostatními. Vrací se tak jeho fascinace federalismem a asociativností. Taková **mezinárodnost** je podle Masaryka zcela něco jiného, než kosmopolitismus 18. století. Ten byl totiž pouze aristokratický a tím bytostně antidemokratický.

58 Masaryk, T. G.: *Nová Evropa*, s. 35.

59 *Tamtéž*, s. 130.

60 *Tamtéž*, s. 132.

61 Masaryk, Tomáš G.: *Problém malých národů a válka*. In: Čechoslovák 3, 1917, č. 99, 16. 6., s. 2-3.

62 *Masaryk o poměru národnosti k mezinárodnosti*. Z řečí Masarykových. In: Československá samostatnost 4, 1918, č. 28, 11. 12., s. 3.

Argument 7: Válka nebyla zbytečná

Poslední z využívaných argumentů byl emocionálně snad nejdůraznější. Jen stěží si dokážeme dnes představit, jak silně muselo působit koncem války celospolečenská fyzická i emocionální vyčerpání. Každý jen trochu vnímavý cítil, že obrovské oběti na životech musí být něčím vyváženy, že výsledkem války by zkrátka měla být nějaká radikální změna. Takové pocity měl samozřejmě i Masaryk. „...není možno, aby ty ohromné oběti na životech, zdraví, statích byly přineseny nadarmo, není možná, aby posavadní organizace států a národů, z níž tato válka pošla, zůstala **nezměněna**.“⁶³ Masaryk se utěšoval vizí nové Evropy, nového světa, v němž bude mít své vlastní místo nově vznikuvší československý stát. Vulgárně by se tedy dalo říci, že válka pro něj byla vším zlem, které je pro něco dobré. Sám válku nepovažoval za to největší zlo, nečestný život a duševní či fyzické otroctví bylo pro něj zlem mnohem větším.⁶⁴ Ač v tomto bodě oponoval pacifistům tolstojovského ražení,⁶⁵ dával si velký pozor, aby nemohl být nařčen z upřílišněného militarismu.⁶⁶ Válka mu přeci jen byla utilitárním nástrojem k dosažení cíle. Jen si například představme, jak by se situace mohla vyvíjet, kdyby byl mír na základě konsenzu zneprátelených stran ujednán, jak se tehdy říkalo bez anexí a kontribucí, například v průběhu roku 1917. Dá se téměř se určitostí tvrdit, že za takového vývoje by Československá republika nikdy nevznikla a Masaryk by se patrně nikdy nemohl do své vlasti vrátit. Bloudil by světem jako falešný prorok a neúspěšný vizionář.

Vize

„Nejtěžším úkolem mírového kongresu bude **spravedlivé upravení územních otázek**.“⁶⁷ Tak zněl devátý bod jeho závěrečného shrnutí *Nové Evropy*, ve kterém předjímá cíle, jakých by měl dosáhnout plánovaný mírový kongres. Jak již bylo řečeno, měl by dle Masaryka, tento kongres být obelán všemi bojujícími subjekty, tedy i národy. Národy tak měly být budoucími soudci nad státy. Shrňme-li zbývající body Masarykova programu zde v závěru, vyvstane nám jakési poselství, které *Nová Evropa* představuje.

Mírový kongres by měl být svolán bezprostředně, bez odkladu. Nesmí zde platit staré pravidlo, že státy nemají zasahovat do vnitřních záležitostí jiných států. Dle Masaryka právě skončená válka vznikla tím, že národy byly ponechány zlovůli států, bez vnější kontroly. S tím také musí být odstraněna veškerá tajná jednání a diplomacie za zavřenými dveřmi. Státy by se měly bez problémů sekularizovat. Za vzor má sloužit systém americký. Současně by mělo dojít k všobecnému odzbrojení, přičemž nutná obrana bude napříště řešena miličním systémem. Naprosto osvobozená od všech omezení by měla být nejen

63 Masaryk, T. G.: *Nová Evropa*, s. 21.

64 *Masaryk o vojné a míru*. In: Československá samostatnost 4, 1918, č. 28, 11. 12., s. 3.

65 *Masaryk o pacifismu*. In: Československá samostatnost 2, 1917, č. 19, 25. 7., s. 2–3.

66 Srov. Masaryk, Tomáš G.: *A Philosophy of Pacifism*. In: *The New Europe* 2, 1917, č. 24, 29. 3., s. 342–350.

67 Masaryk, T. G.: *Nová Evropa*, s. 133.

otázka trhů, ale také plavby v mezinárodních mořích. Ostatní body se již týkají konkrétních proměn geopolitických. Masaryk požaduje v podstatě vznik národních států tam, kde je po nich poptávka,⁶⁸ tj. důsledné prosazování principu národního sebeurčení. Tím však vzniká nejproblematictější část jeho vize, otázka menšin. Masaryk ji nikterak nebagatelizuje, naopak, věnuje jí značný prostor ve svých úvahách. Se samozřejmostí počítal s tím, že jednotlivé státy budou o problémem menšin jednat ve vzájemném do-
rozumění a ve společném konsenzu revidovat poválečné území při řešení konkrétních národnostních otázek. V anglické verzi *Nové Evropy* se nachází pasáž, která nebyla pojata do českého vydání. Dle této pasáže „*mohou být čas od času prováděny etnografické opravy státních hranic se souhlasem zúčastněných národů*“.⁶⁹ A v českém vydání knihy říká podobně v odstavci, který je zase naopak dodatkem k předcházejícímu anglickému vydání: „*Za daných poměrů třeba počítat s tím, že státy čisté národní ještě nebudou; národní minority zůstanou do velké míry z příčin hospodářských a komunikačních – stejnoměrnější povznesení hospodářské všech zemí a území, zdokonalení komunikace a pokrok administrace umožní časem revizi a úpravu otázek minoritních.*“⁷⁰

Současně s politikem a vizionářem promlouvá v Masarykovi v *Nové Evropě* i humanista a filozof. Nestačí mu pouze politické korekce. Masaryk míří mnohem výše. Vytyčeného cílem se dosáhne pouze „...*mravním převychováním národů – buď demokracie, nebo dynastický militarismus, buď bismarckismus, nebo politika rozumná a poctivá, buď násilí, nebo humanita, buď hmota, nebo duch.*“⁷¹ Obtížný úkol, který Masaryk naložil na bedra lidstva může být splněn. V tomto ohledu je optimistou. Navíc se sám zaručuje, že minimálně jeden národ na zemi půjde jím vytyčenou cestou. Mluví-li o Čechoslovácích, může slíbit, že „*přijmeme ideály moderní demokracie a budeme k nim lnouti, poněvadž to byly ideály našeho národa po staletí. Přijímáme americké zásady, jak byly stanoveny prezidentem Wilsonem: zásady o osvobozeném lidstvu, skutečné rovnosti národů, a vládách, odvozujících všecku svou spravedlivou moc ze souhlasu ovládaných. My, národ Komenského, nemůžeme než přijati tyto zásady vyjádřené v americké deklaraci nezávislosti, v zásadách Lincolnových a v prohlášení lidských a občanských práv.*“⁷²

68 „*Poctivě provedená národní autonomie, uznání jazyka ve škole, úřadě a parlamentě, v některých případech by vystačila, zejména pro národní minority, ale nestačí pro národní majority, resp. národy celé jako československý, polský aj., jímž samostatnost protiprávně byla odňata a kteří se domáhají úplné samostatnosti*“ (*Tamtéž*, s. 61).

69 Cit dle Masaryk, Tomáš G.: *The New Europe. The Slav Standpoint*. Lewisburg 1972, s. 187.

70 Masaryk, T. G.: *Nová Evropa*, s. 131.

71 *Tamtéž*, s. 137.

72 VHA Praha, f. ČSNR III. – Paříž, uznání, k. 44, Prohlášení nezávislosti československého státu.

Different continents, different concepts. An analysis of Masaryk's New Europe

Few of Tomáš G. Masaryk's works have such complicated origins as *The New Europe*. When preparing the edition of this book we were faced with the problem of which version from the final tempestuous year of the war to take as the basis of the text. The first manuscript was written during Masaryk's second stay in Petrograd between 8 September and 16 October 1917. The author himself wrote that the book was written 'at one sitting'. The optimistic developments in Russia at the time helped him with his work. His intensive experience of the revolutionary events allowed him to focus on intellectual matters. Although he was not entirely satisfied with the final form of the book, in light of the chaotic situation he decided against waiting any longer and gave the manuscript to the Kiev bookseller and publisher, Vyenceslav Shvihovsky. Fate and the disruption caused by the war meant that the manuscript, which was lost and then found again, began to circulate without Masaryk's knowledge, though not in book form, which was objectively impossible with the conditions in the field, but in a serialized form in the Legionnaires' periodical *Československý denník* [*Czechoslovak Journal*]. Therefore, while Masaryk was travelling across Siberia and then by boat from Vladivostok, via Japan to the United States, his thoughts which were contained in *The New Europe* were reaching readers for the first time. Incredibly, he had no knowledge of the first distribution of his book and, convinced that it was lost in the fires of Kiev battles, he began work on a new version. He revised his original notes and improved the new text in terms of ideas and concepts. At the same time, he also changed the original concept of the book. The *New Europe* from 1917 was aimed mainly at the Czechoslovak Legionnaires. It was supposed to provide them with the basic reasons for why they were fighting and an outline of his programme. From this work, which was more informative in nature, Masaryk produced something closer to a political memorandum which was intended for a completely different (and broader) readership. The *New Europe* from the end of 1918 was, therefore, a declarative text which aimed to support the foreign resistance and provide for American readers a brief outline of the reasons for establishing new states in Central Europe, which would help to promote his ideas. The author also placed more emphasis on his vision and ideas for a future world order, which corresponded both to his world view and philosophy, as well as the actual consequences of the end of a cataclysmic war. These changes in the text to its meaning and target group led us to the idea of comparing the 'Kiev text' with the one which was revised several times later and published for the first time in Prague in 1920 by Gustav Dubský. By comparing the two versions we can observe the intellectual turmoil which Masaryk went through on his journey from Russia to the United States during one of the most dynamic periods of his life.